

Bay Thomas

Böyle bir başlığın akademik bir çalışmaya uygun olmadığını düşünüyorsanız, bence haklısınız. Ama sanıyorum T. Kuhn'a genel bakış ile onun yaptıkları arasındaki uyumsuzluk bu başlığı gayet gerekli kılıyor.

Hatta Bay Thomas ile ilgili hemen aşağıda yazacağım bu başlığı haklı çıkarmak amacıyla kaleme alınmış da olabilir. Evet, bu son cümledeki kelimelerin de en az başlık kadar akademik beklentilere uymadığı bir gerçektir! Eğer böyle düşünüyorsanız size yine hak vermekte tereddüt etmem.

Ne var ki hem size hak vermek hem de kendimi haklı görmek gibi garip görünümümlü olsa da dayanabileceğim ve kendimi savunabileceğim gerekçelerim var; fakat böyle bir niyetim yok. Çünkü çok açık olarak, Sayın Kuhn'un katkısı, zaten Bay Thomas ile hiç bağdaşmıyor; hatta onunla kıyaslanabilir bile değil! Değil çünkü onun çooooook ötesinde.... Bunun da sebebi, Bay Thomas'cıların Sayın Kuhn'cuların kapsam alanı dışında kalmaları. Sonuç: eğer elektronik müzikten hoşlanıyorsanız demek istediklerim ile empati yapmanız kolaylaşır. Sebebi de bazı başı sonu belli olmayan bir söylemin size çok şey anlatabilir olması. Aklınıza "post truth/ doğru ötesi" kavramı geliyor değil mi? Haklısınız, size katılıyorum!

Sayın Kuhn, filozof olmayıp felsefede büyük bir devrim yapmış bir kimsedir. Fakat ne kadar acıdır ki Bay Thomascılar onu "paradigma" kavramına hapis etmiş durumadalar. Kimler mi? Başta politikacılar, televizyon kanallarında her şeyi bilir prof.lar, daha kimler kimler diyeceğim ama bunlar zaten 'yeterler'! Bu elbette bir kötü kader değil; ucuzculuğun getirdiği sıklık sadece!

Düşünürümüze filozof denilip denilemeyeceği henüz belirsiz olduğu için Bay Thomas"culara "hak vermek isteyebilirsiniz¹. Kaldı ki bu nokta size dayanılmaz bir çekicilik sağlayabilir; hatta kendinizi haklı görmek için başka gerekçeler de bulabilirsiniz, maalesef!

Nitekim Kuhn aslında bir fizikçi, ama fizik alanında bir katkısı yok; bu durumda nasıl bir hitap uygun olur dersiniz, cevap ister istemez elbette yine "Bay Thomas" olabilir. Eğer Bay Thomascılardan değilseniz bu gerekçe de

---

¹ Tam bu noktada sohbet ettiğim okuyucu dışında sınırlı bir diğer okuyucu gelir de "niçin Bay Thomas yerine hala Bay Kuhn demeye başlamadınız?" diye sorabilir. Ben de ona "konuşmaya dahil olmak istiyorsanız lütfen bir kenarda oturun" derim ve "çünkü onu biraz daha ciddi bir kişi olarak, yani bir filozof olarak nitelendireceğim bir şey henüz bulamadığım için 'Bay Thomas' ifadesini kullananlara izin verdim" derim.

sizi tatmin etmeyebilir; çünkü karşımızda olağanüstü referans almış, sayısız alıntı yapılmış bir kimse durmaktadır. Ne var ki bu referansları bir fizikçi olarak almış değildir. Bu durumda "e ne yapalım referans alma sebebini bilmeden nasıl hitap edeceğimizi de bilemeyiz" diyorsanız bu görüşünüze katılabilirim.

Bir çözüm bulmak için gelin Bay Thomas'ın (bu hitabı kullanmakta haklı olduğunuzu bu noktada halen kabul ediyorum) 1962 yılında yayınlamış olduğu "The Structure of Scientific Revolutions" isimli kitabına bakalım².

Bay Thomas ile özdeşleşen "paradigma" kavramıyla işte bu kitapta karşılaşırız; ve tek bir tanımının olmadığını da görürüz. Tamam işte! Tam da bu sebeple bir tanım vermeden isteyenin bu kavramı istediği gibi kullanmakta haklı olduğunu ve sözlerini de her yerde "geçer akçe" olarak kullandıklarını söyleyip Bay Thomascılara hak vermek isteyebilirsiniz (umarım bunları sinirli Bay Kuhncu duymuyordur!).

"Paradigma" kavramı gerçekten de yeni bir pencere açmış; bizi yepyeni, hiç görmediğimiz, hiç bilmediğimiz **birşey** ile tanıştırmıştır. "İşte bu yüzden her yerde kullanılmaktadır" denilirse, cevap ister istemez "evet haklı olabilirsiniz" şeklinde olacaktır.

Ama bu durum "acaba bu şey" nedir?" diye de sormamıza da engel değildir; üzgünüm!

Eğer "bu şey" in ne olduğunu bilebilirsek o zaman "Bay Thomas" diyenlere hak vermek zorunda kalmaz, "Sayın Kuhn" gibi bir hitapla ona olan saygımızı ifade edebilir, hem de bu yazıyı akademik beklentilere uygun bir formata getirmiş olabiliriz.

"Paradigma" kavramının aslının Yunanca olduğunu (*paradeiknynai*'den *paradeigma*) ve buradan eski Latinceye *paradigma* olarak geçtiğini biliyoruz. Kelime olarak Antikçağ felsefesinde özellikle Platon'da bulunduğunu fakat bugünkü anlama yakın kullanımı için 15.yy'lı beklemek gerektiğini özellikle etimolojik sözlükler bize söylüyor. İlk kullanım anlamı arasında "adım adım göstermek", "telafuz etmek" in de bulunduğunu yine sözlüklerden öğrenmekteyiz.

Bay Thomas bu kavrama yepyeni bir içerik kazandırmıştır; bunu da biliyoruz, hem de çok iyi biliyoruz. Biliyoruz; belki de bildiğimizi sanıyoruz, çünkü yerli yersiz, gerekli gereksiz her alanda kullanıyoruz!

---

² sinirli okuyucunun bir süre daha sabırlı olması gerektiği konusunda umarım sizler de bana katılırsınız 😊

Fakat galiba farklı alanlarda geçerli ortak bir kullanımdan sözetmek, bunu da "çerçeve" kavramıyla eşleştirmek bana mümkün gibi görünüyor. Bu durumda bir sonuca varabilmek için en iyi çözüm, Bay Kuhn'un ne söylediğine, niçin söylediğine ve yazdıklarının ne gibi sonuçlara sebep olduğuna bakmak olacaktır.

Bay Kuhn'un 1922'de doğduğu dikkate alınır, kırk yaşında, yani 1962 yılında yayınladığı "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" (The Structure of Scientific Revolution) isimli eseri bu kavramın yeni bir içerikle ortaya çıkışının da başlangıcını oluşturuyor.

Bu eserinde sözkonusu kavrama yüklenen 'anlam'lar Bay Thomascılar tarafından her alanda kullanılıyor, tamam! Ama acaba söz konusu eserde farklı yerlerde kullanılırken ona yüklenen anlamlar acaba hep aynı mı kalıyor? Eğer "çerçeve" kavramını da tek boyutlu olarak düşünürsek, korkarım sıradan ve hiçbir derinliği olmayan bir görüşe işaret eden Bay Thomascılara hak vermek zorunda kalırız. Gerçi "Sayın Kuhn"u tercih edersek biraz daha ciddiyet kazanabilir hem kendimizi sıradanlıktan kurtardığımızı hem de az önce konuşmaya katılan dikkatli ve özenli dinleyici/okucuyu tatmin ettiğimizi bile düşünebiliriz. Ama en iyisi, bu tür endişelerimizi gidermek için o çok meşhur kavrama, "paradigma" kavramına daha yakından bakmak!

Bunun için hemen bir ipucu vermeliyim: bu amaçla 'Sayın Kuhn, herkesin kullandığı anlamın ötesinde ve dışında acaba "paradigma" ile ne kastetmiştir? Kast edileni sadece bir "çerçeve" kavramıyla eşleştirmek niçin yeterli değildir?' sorularının peşine düşelim.

Zaten akademik üslubun dışına çıkarak "Bay Thomas" dememin sebebinin bu olduğunu, yukarıda konuşmanın ortasından girip eleştiren sinirli konuşmacı dışında herkes zaten anlamıştı. Gerçekten de yapılanı sadece "paradigma" kavramı içine tikiştirip "paradigma değişimi" deyimini herşeye yapııştırıp bunu da sıradan bir "Sayın Kuhn" ile eşleştirseydik, kendimizi kandırmaktan öte birşey yapmış olmayacaktık.

Tarihi ve özellikle de felsefe tarihini, anekdotlardan veya. kronolojiden ibaret bir depo olarak görme alışkanlığından vazgeçebilirsek, daha fazlasını üretmek için sağlam gerekçeler elde edebiliriz. Ancak bu sayede, şu anda sahip olduğumuz (daha doğrusu Bay Thomascıların ve biraz da Sayın Kuhncuların sahip oldukları) bilim imajında belirleyici bir dönüşüm üretebilme şansını elde edebiliriz. Çünkü Kuhn'un yaptığı da budur.

Bilindiği gibi Viyana Çevresi 1930'lu yıllarda ortaya çıktığında bir sloganları vardı: ne ki metafiziktir o anlamsızdır ve ne ki anlamsızdır o metafiziktir. Bu görüş ve onun peşinden sürüklenen görüşler halen daha tartışma gündeminin ilgi çeken felsefi sorunlarından birisidir. Bu slogan "metafizik nedir?"

sorusunu da beraberinde getirdi. Bilim örneğine göre felsefe yapmak, yani cevabı olan sorular ile uğraşmak bir hedef olarak belirlendi. Yine kısaca ve kabaca söylemek gerekirse bu amaç "o halde bilim nedir?" sorusunu doğurdu. Bu soru (o zamanın popüler enstrümanlarını kullanarak) bilimin aksiyomatik/dilsel yapısının ortaya konulması çabasını beraberinde getirdi. Mantık ve dilsel analiz bu noktadan itibaren felsefenin bilim örneğine göre kurulmasını sağlayacak bir araç olarak görülmeye başlandı.

Bu özetin de özetinden sonra aynı okuyucu gelip "eeee sonra ne oldu?" diye sorarsa şaşımam!

Bu sorunun cevabı bizi kısaca, "Bay Thomas" yerine "Sayın Kuhn" demeye götürecektir. Çünkü o tek eser, bilimin anlaşılması amacıyla kullanılan geleneksel aksiyomatik/dilsel yöntemin yeterli olmadığını göstermiştir. Diğer bir ifadeyle onun katkısını "paradigma değişikliği" kavramı içinde düşünmek ve sınırlamak son derece yüzeysel bir bakıştır. Böyle bir bakışa sahip olan kimsenin kavrayışı "bay Thomas" ile temsil edilen bir kişi olmanın ötesine geçemeyecektir.

Çünkü "paradigma" kavramıyla Kuhn, "bilim nedir?" sorusuna verilecek cevabın, onun sadece yapı ve işleyişini/aksiyomatik yapısını ortaya koymakla sınırlı olamayacağını göstermiştir; çünkü bilimin çok temel bir özelliği, gelişim içinde olmasıdır³. Ne var ki böyle bir değerlendirme de yeterli değildir; çünkü Sayın Kuhn bize, bilimsel gelişimin devamlı yükselen düz bir yol izlemediğini göstermiştir. Bunun anlamı (umarım herşeye itiraz eden dinleyici buralarda değildir) bilim sanıldığığının aksine bütünüyle rasyonel bir yapıda olmamasıdır. Bu sonuç dikkat edilirse "bilim" kavramının alışlagelen içeriğiyle hiç bağdaşmamaktadır: çünkü inanıyoruz ki bilim, (burada özellikle fizik) doğanın tasvirinin güvenilir ve denetlenebilir -en önemlisi de- kesin bilgisini vermektedir.

1965 yılında düzenlenen Bilim Felsefesi kolokyumu Kuhn'un görüşlerinin sadece tartışılmasına değil daha çok yaygınlaşmasına da olanak verdiği bilinmektedir. Gerek bu toplantıda gerek daha sonra yapılan toplantılar, "bilimsel gelişim" konusunda, P. Feyerabend, S.Toulmin, I. Lakatos, A. Musgrave başta olmak üzere konunun önde gelen isimlerinin farklı görüşleri sürmelerine de zemin oluşturdu. Bu düşünürler sayesinde "bilim nedir?" sorusu "bilimsel gelişim nedir?" sorusuna verilecek cevap ile adeta yer değiştirmiş oldu.

Bilindiği gibi Kuhn fizik eğitimi aldı ve bu alanda 1946'da yüksek lisansını tamamlayıp 1949'da da kuantum mekaniği konusunda doktora yaptı. Fakat bunlar onun bilim tarihine ve giderek bilim felsefesine eğilmesine engel

---

³ Bu konuda bkz Suppe, F. (1974)

olamadı. Bu geçişte "Genel Bilim Eğitimi" çerçevesinde 1956 yılına kadar Harvard'da sosyal bilim öğrencilerine verdiği derslerin etkili olduğu söylenir. Çünkü bu derslerin onun bilimin tarihine eğilmesine ve Aristoteles ile tanışmasına vesile olmuştur. Sonuçta Kuhn ile birlikte bilim felsefesi, bilimin kendisine ilişkin soruları bilimle uğraşanların dışında, bilim üzerine yapılan çalışmaların gündemine getirmiş oldu. Kuhn'u "paradigma" kavramının içine sıkıştırmak yerine bilimin gelişiminin sorgulanmasına dikkati çekmesi ve bu konu ile ilgili söylenenlere öncülük etmesi onu "Bay Thomas" olarak algılayanların düşünce pencerelerinde değişiklik yapmaları için çok güçlü bir nedendir.

Kuhn, Harvard'da verdiği dersler dolayısıyla fizik tarihine güçlü bir ilgi duymasına rağmen, bilim felsefesine geçti. 1943'te Harvard summa cum laude'den mezun oldu. Daha sonra savaş yıllarının geri kalanını Harvard'da ve ardından Avrupa'da radarla ilgili araştırmalarda geçirdi. Kuhn, bu arada Harvard'daki prestijli Fellows Derneği'ne seçildi. Harvard'da verdiği derslerin diğer bir yararının, Aristotelesin bilim ile ilgili görüşleriyle tanışması olduğu söylenir. Bu Kuhn'un tarihsel bilimsel metinleri ayrıntılı olarak incelemek için çok iyi bir fırsat oldu. Bu da; Aristoteles'in bilim ile ilgili çalışmalarını okumanın getirdiği bir şaşkınlık ve düşünsel yaşamını biçimlendiren bir deneyim olarak yorumlanması anlamına gelmektedir. Sonuçta "bilim nedir?" sorusuna verilebilecek cevapların "bilimsel gelişim nasıl gerçekleşmektedir?" sorusundan bağımsız olamayacağı (üzgünüm ama Bay Thomascıların kavrayamayacağı) bir sonuçtur.

Kuhn'un bilim tarihine yoğunlaşmasının ilk ürünü sanıyorum astronomi tarihine yönelik çalışması, yani 1957'de yayınladığı ilk kitabı "Kopernik Devrimi"dir. Nitekim 1956 yılında Berkeley'deki California Üniversitesine geçerek bilim tarihine eğilmesi bu süreci tetiklemiş gibi görünmektedir. "Bilimsel Devrimlerin Yapısı"nın yayınlanması da bu döneme rastlamaktadır.

Bu kitabın meşhur ettiği "paradigma" kavramının politikadan sanata, bilimden felsefeye kadar kullanımını tek boyut üzerinden gerçekleştirilmesini bilimsel becerilerinin göstergesi olarak kabul eden algıyı "Bay Thomas" ile karakterize etmeye çalıştım. Bu kavramın içeriği ve düşünce dünyasına katkısı, Bay Thomas'ların algılarının çok ötesinde ve dışındadır. Sevgili sabırsız dinleyicim/okuyucum, istersen onun bilim tarihi ve felsefesine olan katkısını da "Sayın Kuhn" ile sembolize edelim.

Kuhn'un bilimin gelişimine dikkat çekmesi beraberinde hem düşünce ufkunda yepyeni açılımlar ama hem de bazı sorunları beraberinde getirdi. Bunlardan birisi Kuhn'un "kıyaslanamazlık" ("incommensurability") kavramıdır. Sayın aceleci okurum, sıkı dur, şöyle değişik bir soruna işaret etmektedir bu kavram! Bilimsel gelişim, bilindiği gibi yeni teorilerin ortaya atılıp ispatlanmasıyla sağlanır. Diğer bir ifadeyle bu gelişim süreci eski teorilerin

yerini yenilere bırakması olarak düşünülür. Dolayısıyla da her yeni teorinin bize eskisinden daha geniş kapsamlı ve daha çok bilgi veren özellikte olması beklenir. Bu bir anlamda yeni teorinin doğrularının eski teorinin doğrularının yerini alması demektir, değil mi? Kuhn bu noktada bu eski ve yeni kıyaslamasının yapılamayacağını söylemektedir. Şöyle diyebilirsiniz: "nasıl yani!?" Çünkü ortada iki farklı teori varsa ve bunlar farklı doğruları savunuyor ve deneysel olarak da gösterebiliyorlarsa o zaman diğerini ne yapacağız? İşte bu noktada Kuhn, bu gibi teorilerin kıyaslanabilir özellikler taşımadığını söylüyor. Çünkü bilimsel teoriler kendi paradigmaları içinde doğrudurlar; başka bir ifadeyle kendi doğrularıyla birlikte kendi paradigmalarını inşa ederler. Ne dersiniz?! Şaşırtıcı ve ilginç bir sonuç değil mi? Yorumu okuyuculara bırakıyorum.

Kuhn'un paradigmadan ne anladığı tartışılmıştır; fakat onun da ifade ettiği gibi bu kavramı yaklaşık 20 farklı içerikte kullanmıştır. "Nasıl olur!" dersiniz, bence "çok iyi olur!" Hatta olması gereken de zaten budur.

Bu noktada değerli okurlar izninizle benim bu kavramdan ne anladığımı kısaca açıklayıp yukarıdaki soruya da cevap vermeye çalışayım:

"Paradigma" denilince ben bir bakış açısı, bir pencereden (burada "pencere" kavramını metaforik olarak kullandığımı ve "benim paradigmamı göre!" demek istediğimi vurgulamalıyım. Asıl sorun, bu pencerenin (paradigmanın) kurucu unsurlarının neler olduğu, yani bir bakıma nasıl oluşturulduğudur. Bu noktada, yukarıda işaret edilen, paradigma (ve dolayısıyla "çerçeve") kavramının birden çok anlamının olabilmemesinin gerekçesi de (umarım) ortaya çıkmış olmaktadır.

Bence gerek kişisel gerek toplumsal ve gerekse bilim camiasında geçerli paradigma tasarımı, dört temel unsurun birbiriyle olan etkileşmesi sonucunda oluşmaktadır. Bunlar; **dünya görüşü** (Weltanschauung/world view), **dünya kavrayışı** (Weltauffassung/world outlook), **bilim** ve **felsefedir**. Paradigmalar bu unsurların birbirleriyle farklı etkileşimlerine bağlı olarak farklı biçimlerde şekillenirler. Dünya görüşünün temel yapı taşları arasında bireysel veya toplumsal ideolojiler, günlük olayları yorumlamada kullanılan değerler, siyasi tercihler bulunabilir. Dünya görüşü bir yönüyle öznel ama bir yönüyle de nesnel. Çünkü bireysel tercihler söz konusudur ama bu tercihler aynı zamanda o toplumda geçerli olan (özellikle bilimsel ve felsefi) görüşler ile ilişkilidir; toplumda genel geçerli kabullere dayanır veya onlar üzerinden kurgulanırlar. Dünya kavrayışının dünya görüşüne göre daha nesnel olmasının gerekçesi, büyük bir ölçüde dayanağını bilimsel verilerden almasıdır. Diyalektik materyalizm, Darwinizm gibi dünya görüşüne işaret eden kavramların arkasında hem bilimsel veriler yer alır hem de bu çalışmaların ideolojik yorumu bulunur. Bu yorum, örneğin Darwin teorisinin biyolojik içeriğinin toplumsal ve bireysel alana uygulanmasıdır. Benzeri şekilde

diyalektik, bilimsel verilerin yorumlanarak toplumsal, bireysel ve tarihi olay ve olguların anlaşılıp açıklanmasında kullanılmasıdır. Her çağda bu dört unsur birbiriyle etkileşir; aralarından birtanesi bu etkileşimde taşıyıcılık görevini üstlenir. Antikçağda felsefe, Ortaçağda teoloji, 20.yy ile birlikte bilim ve teknoloji paradigmanın taşıyıcı ve belirleyici unsurları olmuştur. Bu paradigma anlayışını bence Kuhn'un özellikle üzerinde durduğu bilim camiasına da uygulayabiliriz. Nitekim Kuhn, paradigmaların bilimsel çalışmaları nasıl etkileyip yönlendirdiğinin farkına varmıştır. Laboratuvarında veya teleskobun başında çalışan bir bilim insanı, mevcut teorilerle uyuşmayan verilere ulaştığında, kendisinin kabul ettiği felsefi, ideolojik, kişisel tercihlerini, yani yukarıda işaret ettiğim unsurlara yaslanarak gözlemlerin hatalı olabileceğini düşünür ve mevcut teorisini hemen terk etmez. Nitekim Galileo yaptığı dürbünle ayın yüzeyinde lekeler gözlediğinde, Aristotelesçi kişi bunun dürbünden kaynaklandığını ileri sürer. Paradigmanın savunulmasında en geçerli yöntemlerden birisi, ortaya çıkan aykırı gözlem ve deneyleri ad hoc denilen (yama) hipotezler aracılığıyla savunmak, bu tür geçici hipotezler aracılığıyla ana varsayımı (paradigmayı) koruma altına almaktır. Bu da Kuhn'un bilim olgusunu anlamaya yönelik yaptığı çok önemli bir katkıdır.

Paradigma bilimsel bilginin ve daha da önemlisi bilimsel düşüncenin⁴ anlaşılmasında devrimsel bir görev üstlenmiştir; fakat dikkatlerden kaçırılmaması gereken nokta, normal koşullarda bilimsel gelişimler, bilim insanların mevcut sorunları çözmesiyle ilerlemesidir. Bu ilerleyiş yeni sorunların ortaya çıkmasıyla tıkanır; çünkü artık mevcut bilgiler/teoriler bu yeni sorunlara cevap veremez hale gelir ve dolayısıyla da çözüm üretilemez, sorulara cevap verilemez. Kuhn'un deyişiyle bir kriz dönemi ortaya çıkar. Bu krizin aşılması için önce eski teoriye (yukarıda da işaret edildiği gibi ad hoc hipotezler kullanarak) yama yapılmaya çalışılır. Ama bir noktadan sonra, deyim yerindeyse artık yama tutmaz hale geldiğinde, paradigma değişimi için de uygun koşullar da artık ortaya çıkmış olur.

Sonuçta mevcut paradigma yerini yeni ve ona rakip bir paradigmaya bırakır. Kuhn, yukarıda da işaret edildiği gibi, bu iki teorinin/paradigmanın birbiriyle kıyaslanabilir olmadığı görüşündedir. Onun gerek bu konudaki görüşü gerek eski paradigmadan yeniye geçiş süreci ve koşulları geniş tartışmalara konu olmuştur. Nitekim Feyerabend bu kıyaslanamazlık tezini kendine göre ve farklı açıdan ele alır. Ona göre yeni (teorilerin) paradigmanın bize eskisinden daha doğru bilgi verdiği, yani gerçeğe bizi daha çok yaklaştırdığı söylenemez. I.

---

⁴ Bilimsel bilgi denilince, bilim insanların bilim üretirken kullandıkları tüm yöntemleri düşünüyorum. Bunların başında deney ve gözleme dayanmak, nesnellik, denetlenebilirlik ve ispatlanabilirlik gibi bilimin temel özellikleri gelmektedir. Bilimsel düşünce, bu özelliklerin hem bilim dışı alanlarda kullanılması hem de bilimsel bilgiye öncülük etme görevini üstlenmiştir. Bir olgunun veya olguların açıklanması, anlaşılması hatta farkına varılmasında bilimsel düşünce gerekli bir koşul durumundadır. Bu sayede olguların akıl süzgecinden geçirilerek bilimsel bir temele oturtulması mümkün olur. Bilimsel düşüncedir ki paradigmalarımızın bilimsellik sınırları içinde oluşturulmasına olanak verir.

Lakatoş bilimi ve bilimsel gelişmeyi bir araştırma programı olarak görür; bu program bizi kesin ve değişmez bilgilere götürmeyecektir. Her program bir tamamlanmamışlık içerir. Bu da onun ister istemez yanılmalar ve hatalar içermesi demektir; dolayısıyla da bilim rasyonel bir ilerleyiş, bir program olsa da bizi kesin ve mutlak doğrulara ulaştırmayacaktır. Lakatoş'un Feyerabend üzerinde önemli etkisi olduğu bilinmektedir. Bilimsel gelişimin doğrulanabilirlik ile olan ilişkisi konusunda K. R. Popper, H. Putnam ve A. A. Musgrave gibi düşünürler karşımıza çıkmaktadır

Görüldüğü gibi bu düşünürler genellikle bilimsel teoriler arasında karşılaştırma yapılmasını dışlamaktadırlar. Sonuç olarak da sonraki bilimin önceki teorilerde yer alan bilgilere dayanarak ilerlediği veya sonraki teorilerin gerçeğe önceki teorilerden daha çok yaklaştığı konusundaki geleneksel bazı görüşler reddedilmiş olmaktadır. Kuhn'un (bilim) felsefe(si) çalışmalarına olan katkısı, görüldüğü gibi, onu paradigma kavramıyla adeta özdeşleştiren Bay Kuhncuların algı sınırlarının çok dışında kalmaktadır

Kuhn sayesinde "bilim" kavramının tek boyutlu olarak düşünülmemesi gerektiğini; içeriğinin çok katmanlı ve çok farklı olduğunu, bu katmanlardan birisinin tarihsel sürecin kendisi olduğunu, dolayısıyla da tarihsel sürecin bilimin yapı ve işleyişinin bir parçası olarak düşünülmesi gerektiğini farketmiş oluyoruz. Kuhn sayesinde, bilim tarihinin, belgelere dayandırılarak yapılmasının onun sadece bir yönünü oluşturduğu, bilimsel gelişimin kendine özgü bir yapısı, işleyişi ve gelişim kuralları olduğu anlaşılmış oldu. Bu kurallar, Kuhn'un "paradigma" kavramına verdiği özgün anlamın da kurucu unsurlarıdır. Buradaki vurgu, bilimsel olmayan bilgilerin önemi ve değerinin bugüne kadar değişmeden kalabilir olmasıdır. Bilim, akıl edebilmenin, akli kullanabilmenin temel koşuludur. Elbette bu durum, bilim dışı bilgilerin bütünüyle gereksiz ve anlamsız olmalarını gerektirmemektedir. Fakat gerek doğa, gerek insanı ve gerekse toplumu anlayabilmek ve sorunlara çözüm üretebilmek için bilimsel bilginin yol göstericiliğine, yani aklın kullanılmasına kaçınılmaz olarak gerek vardır. Bu nokta, bilimsel bilginin ve düşüncenin temel özelliklerinden birisinin aklın bir ürünü olarak onun gelişmecî yönü olduğunu gösteren Kuhn'a çok şey borçluyuz

Ülkemizde ne yazık ki "paradigma" kavramının karşılığı hala büyük ölçüde "Bay Thomas" ile özdeşdir; Thomas Kuhn'a ayrılmış olan bu kitabın entelektüel yaşamımızda yeni bir paradigma oluşumuna katkıda bulunmasını diliyorum. Sadece bu olanak bile kitabın editörlerinin takdir edilmesi için güçlü bir nedendir.

Şafak Ural

Bibliyografya⁵

Acar, H. R., (2008) Is Scientific Knowledge Rational? İnsan Publications

Erdoğan, E., (2009) Aristoteles'ten Newton'a Paradigmatik Bilim Tarihi, Arkeoloji ve Sanat Yay.

Feyerabend, P., (.....) Buraya da lütfen against method'un Türkçe çevirisi

Kuhn, T. S., (.....). Bilimsel Devrimlerin Yapısı,

Kuhn, T. S., (1977), The Essential Tension, The University of Chicago Press

Saygılı, S., (2019), Paul Karl Feyerabend'in Bilim Felsefesi, Çizgi Yay.

Saygılı, S., (2020), J. D. Bernal'in Bilim Felsefesi, Çizgi Yay.

Suppe, F., (Ed.), (1974) The Structure of Scientific Theories, University of Illinois Press

---

⁵ Buraya daha çok konu ile ilgili içinde olup Türkçe çevirileri olan eserlerin künyesi yazıldı.